

Sınır Kavramına Fenomenolojik Bir Yaklaşım Önerisi: İstanbul-Tarlabaşı Örneği**

Burcu YAZICI^{1*}, Yasemin ERKAN YAZICI²

Öz

Her mekânın sınırları vardır ve bu sınırlar, insanların algısını belirleyen önemli bir faktördür. Deneyimin anlamlandırılması ve algının ortaya konmasını sağlayan fenomenolojik araştırmalar, sınırların analizi ve sınır oluşumunun nedenleri üzerine yapılan çalışmaları önemli kılmaktadır. Bu doğrultuda, bu çalışmada İstanbul Beyoğlu'ndaki merkezi konumuna rağmen izole kalan Tarlabaşı'nın farklı sınır türleri, deneyimsel bir yaklaşımla incelenmiştir. Çalışmanın amacı, İstanbul-Tarlabaşı'na ait fiziksel ve sosyal sınırların araştırılması, araştırmacının ve katılımcıların deneyimle saptadığı sınırların okuma farkının ortaya konulmasıdır. Nitel araştırma yöntemlerinden fenomenolojik yaklaşım kullanılan çalışmada, sınır kavramı üzerinden literatür taraması yapılmış, İstanbul-Tarlabaşı'nın yerleşim alanı incelenmiş ve sınırların oluşum nedenleri araştırılmıştır.

Alan çalışmasında, Tarlabaşı'ndaki önemli yerler belirlenmiş ve bir bölge seçilmiştir. Seçilen bölgenin doğruluğunu denetlemek amacıyla bir pilot çalışma yapılmış ve kullanıcı görüşmeleriyle harita sınırı güncellenmiştir. Tarlabaşı'nda ikamet eden veya çalışan 25 kişi, amaçlı örneklem yöntemiyle seçilmiş; veri toplama aracı olarak yarı yapılandırılmış görüşme ve haritalama teknikleri kullanılmıştır. Katılımcılarla öncelikle yarı yapılandırılmış görüşmeler yapılmış, ardından harita kullanılarak sosyal ve fiziksel sınırlar belirlenmiştir. Çalışmanın amacı doğrultusunda sınırlar, kentlilerin bakış açısıyla deneyimlenmiş ve deneyimle belirlenen sınır öğelerinin kullanıcı algısı üzerindeki etkisi gözlem, yarı yapılandırılmış görüşme ve harita üzerinden yorumlanmıştır. Alan çalışması sonucunda, araştırmacı ve kullanıcı arasında sınır okuma farklılıklarının olduğu, bu farklılıklarda mekânda bulunma süresi ve mekânsal deneyimin etkili olduğu sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Fiziksel Sınır, Sosyal Sınır, Mekânsal Deneyim, İstanbul-Tarlabaşı

A Phenomenological Approach to the Concept of Boundary: The Case of Istanbul-Tarlabaşı

Abstract

Boundaries are a determining factor in how people perceive space. It is important to analyze boundaries and study the reasons for their formation through phenomenological research, which provides insight into lived experience and perception. Based on this, this

¹İstanbul Kültür Üniversitesi, Mimarlık Bölümü, İstanbul, Türkiye (ORCID NO: 0009-0005-1753-9015)

* İlgili Yazar/Corresponding Author: burcuyazici90@gmail.com

²İstanbul Kültür Üniversitesi, İç Mimarlık ve Çevre Tasarımı Bölümü, İstanbul, Türkiye (ORCID NO: 0000-0002-1175-8445)

**İlgili Araştırma İstanbul Kültür Üniversitesi Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu 05.05.2023 tarihli 2023/57 sayılı karar izni ile yapılmıştır.

study examines the boundaries of Tarlabaşı, which, despite its central location in Beyoğlu, Istanbul, remains isolated and surrounded by various types of boundaries, using an experiential approach. The aim of the study is to investigate the physical and social boundaries of Istanbul-Tarlabaşı and to reveal the differences between the boundaries identified by the researcher through experience and those perceived by individuals who live or work there. In this study, which employs a phenomenological approach, a literature review was conducted on the concept of boundaries, the settlement area of Istanbul-Tarlabaşı was examined, and the reasons for the formation of its boundaries were explored.

In the field study, key locations in Tarlabaşı were identified, and a specific region was selected by the researcher. A pilot study was conducted to verify the accuracy of the selected area, and the map boundary was revised accordingly. Twenty-five individuals residing or working in Tarlabaşı were selected as participants through a purposive sampling method. Semi-structured interviews and mapping techniques were used as data collection tools. In line with the study's objectives, boundaries were examined from the perspective of urban dwellers, and the impact of boundary elements on user perception was analyzed through observation, semi-structured interviews, and mapping. As a result of the field study, it was concluded that there are differences in boundary interpretation between the researcher and the users and that the duration of time spent in the space, as well as spatial experience, play a significant role in shaping these differences.

Keywords: Physical Boundary, Social Boundary, Spatial Experience, Istanbul-Tarlabaşı

1. Giriş

Sınır kavramının felsefi, sosyal, ekonomik ve mekânsal birçok tanımı vardır. Genel anlamda sınır, sınırlayıcı bir çizgi olarak tanımlansa da mekânsal bağlamda bir çizgiden daha fazlasını ifade eder. Mimaride sınırlar; açmak, kapatmak, korumak, ayırmak, işaretlemek, ilişkileri tanımlamak ve hareketleri yönlendirmek gibi farklı işlevlerle varlık gösterir. Sınırlar yalnızca mekânın veya yapılı çevrenin fiziksel boyutuyla ilgili değildir; aynı zamanda insan-çevre ilişkisiyle de mimari sınır oluşmaktadır. Henry Lefebvre, *Mekânın Üretimi* adlı kitabında sınırların ilişkileri belirlediğini ve bu bağlamda önemli bir rol oynadığını belirtmektedir (Lefebvre, 2014, s. 187).

Geçmişte sınırlar kentlerin etrafındayken, günümüzde asıl sınırların kentin iç kısımlarında olduğu görülmektedir. Tarihsel süreçte yaşanan sosyo-ekonomik, kültürel ve fiziksel değişimler sınırları kentlerin çevresinden içine taşımış ve sınırları belirginleştirmiştir. Bu nedenle günümüzde sınırların işlevi, kentin korunmasından öte bir yere sahip olmuş; “sınır eylemi” kamusal alanlarda toplumsal sonuçları olan mekânsal bir davranışa dönüşmüştür. Bu sınırların belirginleşmesiyle toplumsal ayrışmalar meydana gelmiştir. Marcuse, sınırların toplumlar arası ayrışmalara ve gruplar arası bölünmelere neden olduğunu ifade etmiştir. Ona göre çitler, tabelalar ve duvarlar sınır olarak işlev gören yapı elemanları olmakla kalmaz, aynı zamanda sınırlar arasında yabancılaşmayı, endişeyi ve sosyal tedirginliği de artırır (Marcuse, 1999, s. 110).

Günümüzde kentlerde sınırların gündeme getirdiği kaygılar ve sorunlar, sınırların daha kesin hâle gelmesine neden olmaktadır. Colomina, *Mahremiyet ve Kamusalılık* kitabında, kentlerdeki hayatın sınırların içindeki yaşamdan çok, sınırların içinde verilen bir mücadele olduğunu belirtmektedir (Colomina, 2017, s. 85). Sınırlar, kentlerde ilişkilerin kopmasına, farklılaşmaya, çatışmaya ve ayrışmaya neden olarak ayrı bölgeler

oluşturmaktadır. Bu bölgelerden biri, merkezi bir konuma sahip olmasına rağmen çevresindeki bölgelerden izole kalmış, kendi içinde birçok sınır barındıran, 1950'lerden günümüze mekânsal, sosyal ve kültürel birçok değişikliğe uğramış olan Tarlabası'dır.

Tarlabası, 1955 yılında gayrimüslimlerin bölgeyi terk etmesi ve Anadolu'dan gelen göçmenlerin yerleşmesiyle demografik bir değişime uğramış, sonrasında 1986 yılında başlayan Tarlabası Bulvarı yapımı kapsamında bölgedeki 370 binanın yıkılmasıyla fiziksel bir değişim geçirmiştir. 2000 yılından sonraki süreçte ise Romanların, Afganların ve Doğu kökenli kişilerin bölgeye yerleşmesiyle bölge bakımsız ve âtıl kalmış, bu durumun ardından Taksim 360 Yenileme Projesi başlatılmıştır. Günümüzde ise projenin belirli etapları hayata geçirilmiştir.

Bu çalışmanın amacı, İstanbul-Tarlabası'na ait fiziksel ve sosyal sınırları araştırmak; araştırmacının saptadığı ve deneyimlediği sınırlarla, orada ikamet eden veya çalışan bireylerin bu sınırları okuma farkını ortaya koymaktır. Alan çalışması, teorik verilere dayalı olarak fiziksel ve sosyal sınır kavramlarının İstanbul-Tarlabası örneği üzerinden değerlendirilmesini kapsamaktadır.

2. Materyal ve Metot

Çalışmada, İstanbul-Tarlabası bölgesindeki yerleşim alanı kuramsal altyapı üzerinden incelenmiş ve araştırma yöntemi olarak fenomenolojik yaklaşım benimsenmiştir. Fenomenolojik araştırmanın odak noktası, dünya ve zihin ikilisi arasındaki ilişkiye dayanır. Bakılanla bakan arasındaki bu ilişki, bireysel deneyimleri anlamada önemli bir yer tutar (Özçam, 2022, s. 505). Bu yaklaşımda, deneyim bir bilgi kaynağı olarak kabul edilir (Merleau-Ponty, 2017, s. 63). Heidegger'e göre, mekâna fenomenolojik açıdan yaklaşmak, onu deneyimleyen kişi için deneyimlemenin anlamını anlamaya çalışmaktır (Heidegger, 2004, s. 22). Böylelikle, fenomenolojik araştırma mekânları bedensel hareketin ve duyumsamanın ön planda olduğu bir bakış açısıyla değerlendirmeyi amaçlar.

Fenomenolojik yaklaşım, insanın görsel, işitsel, kokusal, dokunsal, sezgisel, tat alma ve anlamlandırma deneyimlerinin tamamını kapsayan bir perspektife sahiptir. Bu anlayış, günlük yaşamda karşılaşılan basit nesnelerin dahi düşünsel bir çıkış noktası olarak değerlendirilebileceğini savunur (Zahavi, 2020, s. 20-50). Fenomenolojide bilinç, deneyim ve beden arasındaki ilişki incelenir; bedenin örgütlenmesi, zihnimizde bedensel deneyimleri canlandırmak için kullandığımız bir form olarak ele alınır (Erşan & Demirarslan, 2023, s. 239). Bu bağlamda, fenomenolojik yaklaşım çevremizdeki mekânları ve nesneleri sadece fiziksel varlıklar olarak değil, bireysel deneyimlerin şekillendirdiği anlamlarla algılamamıza olanak tanır. Bu yaklaşım, insanın çevresiyle kurduğu duygusal ve bedensel ilişkiyi anlamak için etkili bir araçtır.

Norberg-Schulz (2000), fenomenolojinin günlük yaşamın ayrılmaz bir parçası olduğunu ve bu nedenle gündelik hayatı anlamlandırmada en etkili yöntemlerden biri olarak görülebileceğini belirtmektedir (s. 16). Ona göre, çevreyi ve kentsel mekânları anlamının temelinde bireyin kendisini tanıması yatmaktadır. Ancak bireylerin kendi algılarını mutlak bir gerçeklik olarak değerlendirmesi bir yanılgıdır. Çoğu zaman insanlar, çevresindeki olay ve mekânları kendi bakış açıları doğrultusunda yorumlar ve kişisel deneyimlerini genel geçer bir gerçeklik olarak kabul etme eğiliminde olabilirler (Wölfflin, 2015, s. 20-52).

Mimarlık fenomenolojisinde insan, mekânın ayrılmaz bir unsuru olarak kabul edilir ve mekâna yüklenen anlam, bireyin bu mekânla kurduğu deneyimsel bağ ile şekillenir. İnsan

davranışları, büyük ölçüde içinde bulunulan çevresel faktörler ve sunulan imkânlarla biçimlenmektedir. Bireyin mimari yapılar karşısındaki tepkileri genel olarak iki temel unsura dayanmaktadır (Yurdakul, 2020):

Yapıya bağlı faktörler: Yapının fiziksel çevresi, mekânsal organizasyonu, işlevselliği, sunduğu yenilik ve tekrar eden tasarım öğeleri.

Bireye bağlı faktörler: Kişinin geçmiş mekânsal deneyimleri, genetik özellikleri, mekânda geçirdiği zaman, kişilik yapısı ve eğitimi. Özellikle mimarlık ve sanat eğitimi almış bireylerin mekânsal algılarında belirgin farklılıklar gözlemlenmektedir (Yurdakul, 2020, s. 122-123).

Bu çerçevede, fenomenolojik yaklaşım bireyin mekânla kurduğu ilişkiyi derinlemesine anlamlandırmak için önemli bir analiz aracı sunmakta ve bireysel ile çevresel faktörlerin karşılıklı etkileşimini ön plana çıkarmaktadır.

Norberg-Schulz'un fenomenolojiye dayalı çalışmaları, kent ve mahalle ölçeğinde mekânın ruhunu anlamaya yöneliktir. Eski mahalle dokularında yapılan incelemeler, geleneksel yerleşimlerin mekânsal düzeninin nasıl bir aidiyet ve kimlik duygusu oluşturduğunu ortaya koymayı amaçlamaktadır. Özellikle tarihi mahallelerde sokak dokusu, avlulu evler, meydanlar ve geçiş mekânları, mahallede yaşayan bireylerin psikolojik ve sosyal deneyimlerine etkileri açısından ele alınabilir (Norberg-Schulz, 1980, s. 182-197).

Kevin Lynch, bireylerin kentleri nasıl algıladıklarını belirlemek amacıyla zihinsel haritalar kullanmıştır. Mahalle ölçeğinde bu yöntem, bireylerin günlük yaşamda hangi mekânları anlamlı bulduğunu ve mahalleyi nasıl deneyimlediğini analiz etmeye yönelik bir yaklaşımdır (Lynch, 1960, s. 51-92). Mahallelerin algısal yapısının bireylerin belleğinde nasıl yer ettiğini ve mekânsal yönelimlerini nasıl şekillendirdiğini inceleyen bu çalışma, fenomenolojik mekân deneyiminin anlaşılmasına önemli katkılar sunmaktadır.

Bunun yanı sıra, Edward Relph'in yer kimliği kavramı da mahalle ölçeğinde fenomenolojik yaklaşımlar kapsamında değerlendirilmektedir. Relph, bireylerin mekâna aidiyet hissinin, o yerin kimliği ile doğrudan bağlantılı olduğunu ileri sürmektedir. Mahalle ölçeğinde yerin kimliği, fiziksel ve sosyal bileşenlerin bir araya gelmesiyle oluşur ve bireylerin bu mekânda hissettikleri aidiyet duygusunu belirler (Relph, 1976, s. 45-50). Özellikle geleneksel mahallelerde, mekânsal organizasyonun ve yerleşim dokusunun bireylerin kimlik ve aidiyet algısını nasıl güçlendirdiği bu bağlamda ele alınabilir.

Bu çalışmalar, mahalle ölçeğinde fenomenolojik yaklaşımın, bireylerin mekâna dair algılarını, deneyimlerini ve kimlik oluşum süreçlerini anlamada nasıl bir yöntem sunduğunu göstermektedir.

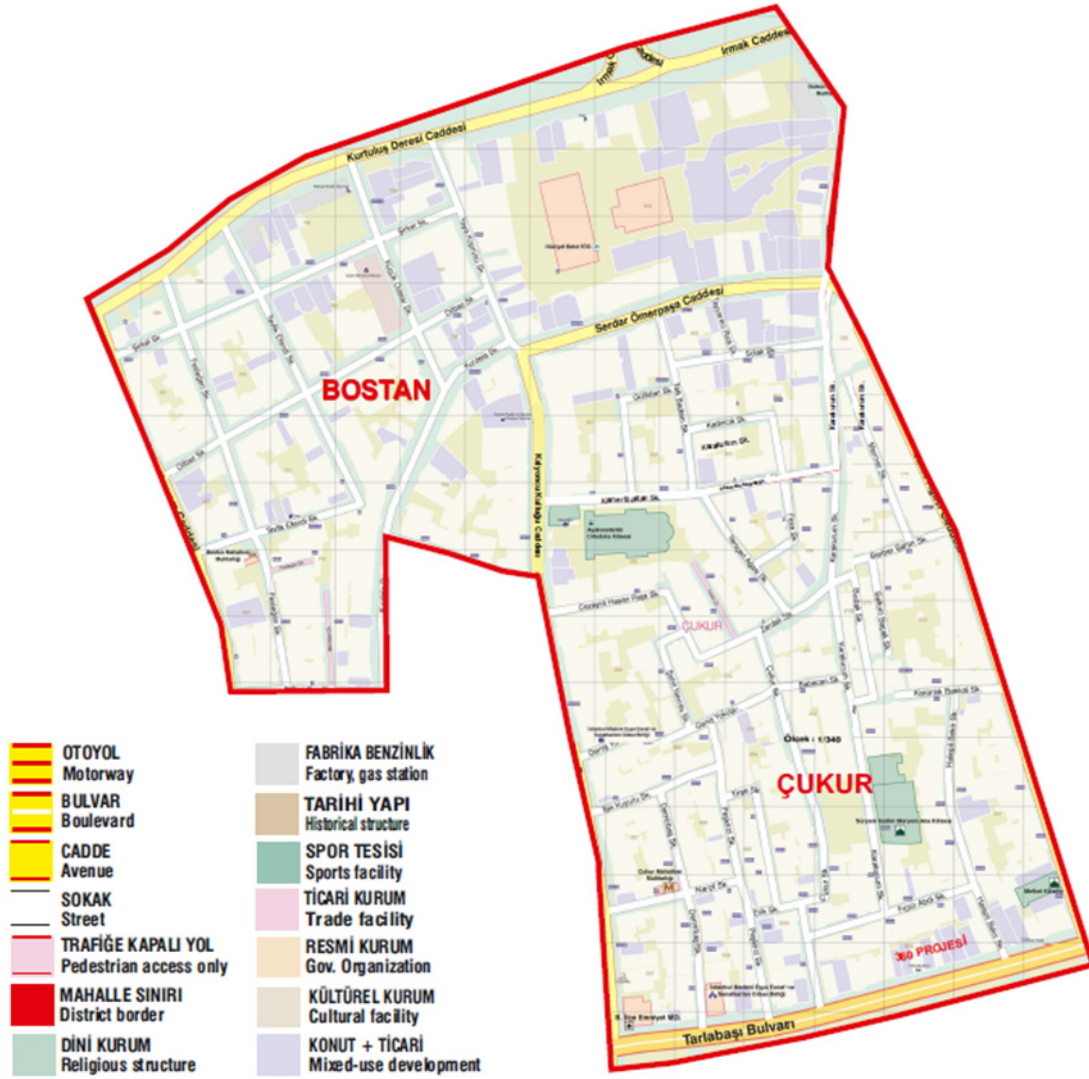
Sonuç olarak, fenomenolojik yaklaşım, mekânın sadece fiziksel yönleriyle değil, katılımcıların bedensel, psikolojik ve sosyal deneyimlerine de dayalı olarak ele alınmasını sağlamıştır. Bu yaklaşım, mekânın çok boyutlu bir deneyim olarak algılanmasını ve bireylerin mekânla kurdukları ilişkiyi anlamada önemli bir yöntem sunmuştur.

Çalışmada öncelikle Tarlabaşı'ndaki önemli yerler tespit edilerek, araştırmacı tarafından belirlenen bir bölgede pilot çalışma gerçekleştirilmiş ve çalışma sonrası yapılan görüşmelere göre bölge sınırları güncellenmiştir. Alan çalışması için Tarlabaşı'nda çalışan ya da ikamet eden, bölgeyi uzun zamandır tanıyan 18 yaş üstü 25 katılımcı,

gönüllülük esasına dayalı olarak amaçlı örneklem tekniğiyle seçilmiştir. Amaçlı örneklem, sınırlı kaynakları kullanmanın en verimli yolu olup nitel araştırmalarda yaygın olarak kullanılan bir tekniktir (Yağar & Dökme, 2018, s. 3). Bu tür çalışmalarda araştırmacılar, belirli bir bağlamda toplumsal olayları ve olgular arasındaki bağlantıları anlamaya, keşfetmeye ve açıklamaya çalışırlar (Büyüköztürk, Demirel & Çakmak, 2012, s. 256).

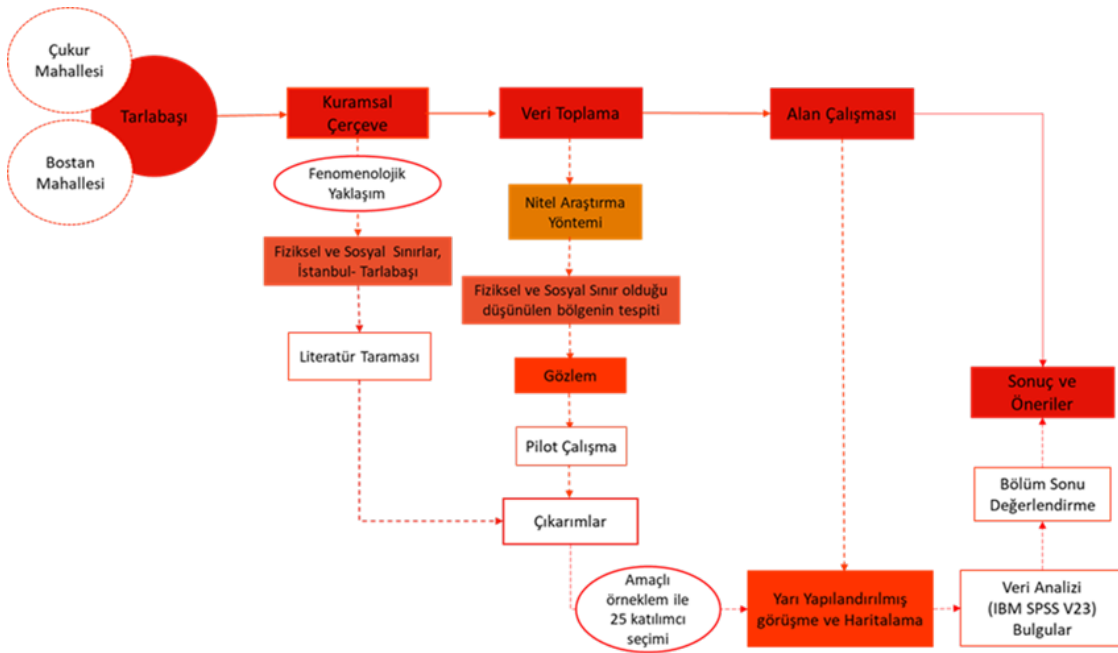
Çalışmada veri toplama için çevre ve insan araştırmalarından biri olan bilişsel haritalama tekniği ve yarı yapılandırılmış görüşme kullanılmıştır. Bilişsel haritalama teknikleri, insanın zihninde oluşturduğu taslağı belirlemeyi amaçlayan bir araştırma tekniğidir (Polatoğlu, 2012, s. 48). Çalışmada veri toplama aracı olarak bilişsel haritalamadan, taban haritalama ek tekniği seçilmiştir. Katılımcıların zihinlerindeki imgeleri alabilmek adına serbest el haritalarının kullanılması mümkün olmadığında, kullanılan bu teknikte katılımcılara basit taban haritaları verilir ve sorular doğrultusunda harita üzerinde birtakım göstergeler, yollar vb. (örneğin, katıldıkları davranışsal konumlar, yerlere verdikleri adlar vb.) eklenmesi istenir.

Bu teknik, Zeisel ve Griffin tarafından bir konut değerlendirme çalışmasında kullanılmıştır. Burada kullanıcılara Charlesview Konut Projesi'nin planı verilmiş ve alışveriş, gezi gibi günlük aktiviteleri sırasında dolaştıkları yerleri harita üzerinde çizmeleri istenmiş, en sık kullanılan alanlar niceliksel ve nesnel olarak tespit edilmiştir (Gür, 1996, s. 128). Bu teknik, sözlü çalışmalardan daha uygun bir şekilde nesnel ve niceliksel sonuçların saptanmasına yardımcı olmaktadır. Çalışmada katılımcılar, zihinlerindeki sınırları serbest el haritası ile çizmek konusunda çekingen davrandıkları için araştırma amaçları doğrultusunda taban haritalama ek tekniği kullanılmıştır. Katılımcılara basit taban haritası (Şekil 1) verilmiş ve Tarlabası'nda sosyal ve fiziksel sınır oluşturan yerleri harita üzerinde göstermeleri ya da işaretlemeleri istenmiştir. Araştırma, İstanbul Kültür Üniversitesi Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu'nun 2023/57 sayılı kararı ile etik açıdan uygun bulunmuş ve bilimsel açıdan herhangi bir sakınca taşımadığına karar verilerek gerçekleştirilmiştir.

Şekil 1. Çalışmada Kullanılan Basit Taban ve İşlev Analizi haritası (URL-1)

Alan çalışmasında görüşme ve haritalama sonucuna ait veriler istatistiksel yöntem kullanılarak elde edilmiştir. Veriler ilk olarak IBM SPSS V23 ile analiz edilmiştir. Katılımcıların bulunma sürelerinin normal dağılıma uygunluğu Shapiro Wilk testi ile incelenmiş, normal dağılıma uyan verilerin karşılaştırılmasında bağımsız örnekler t testi kullanılarak yapılmıştır. Kategorik verilerin incelenmesinde ise Fisher exact testi kullanılmıştır. Nicel veriler ortalama, s.sapma, kategorik veriler ise frekans ve yüzde olarak sunulmuş, önem düzeyi $p < 0,05$ alınmıştır. Çalışmanın amacı doğrultusunda sınırlar, kentlilerin bakış açısıyla deneyimlenmiş ve deneyimle belirlenen sınır öğelerinin kullanıcı üzerindeki etkisi ve farklılıkları gözlem ve harita üzerinden yorumlanmıştır (Şekil 2).

Şekil 2. Süreç Diyagramı

3. Kuramsal Çerçeve

Kentler, yapı ve şekil bakımından farklılık gösteren, fiziksel ve sosyal sınırları olan mahallelerden oluşmaktadır. Kentsel sınırlar, fiziksel olarak ayıran, bölen ya da birleştiren unsurlardan görünmez sosyal sınırlara kadar pek çok farklı biçimde ortaya çıkmaktadır. Bu sınırlar, kentsel mekânlarda bölünmelere ve ötekileştirmelere yol açmaktadır. Kentsel dokuda sınırlar açıkça görülmekte ve kentsel mekânları çeşitli şekillerde etkilemektedir. Bu sınırlar; duvarlar, çitler, kapılar gibi fiziksel unsurların yanı sıra mahalleler arasındaki belirgin yapısal ve topografik farklılıkları da içermektedir (Şekil 3). Mahallelerde iç-dış, kamusal alan-özel alan ilişkileri bu sınırlarla şekillenmektedir.

Sınırlar, kentsel mekânları çeşitli şekillerde etkilemektedir. Fiziksel olarak bölen, ayıran ya da birleştiren sınırların yanı sıra toplumsal hayatın üzerindeki görünmez sosyal sınırlar da kentsel mekânlarda bölünmelere ve ötekileştirmeye yol açmaktadır. Özellikle kent içindeki sınırlar, farklı alanların, toplulukların ve çoğunlukla mahallelerin farklılıklarını ve birbirlerinden soyutlaşmalarını gösteren fiziksel unsurlar olarak karşımıza çıkmaktadır (Jacobs, 2017, s. 257).

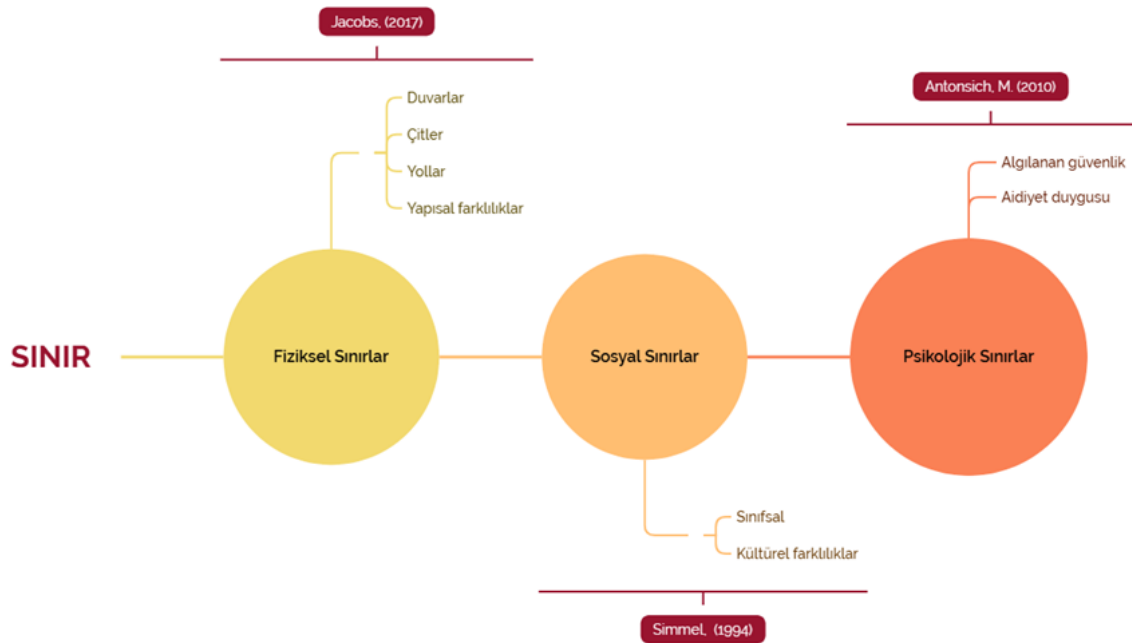
Kentsel sınırlar çoğu zaman fiziksel olarak seçilebilse de sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel ayrımlarla da şekillenebilir. Bu sınırlarla ayrılan mahallelerde, bireylerde mekânsal kimlik ve aidiyet duygusunun oluştuğu gözlemlenebilir. Toplumsal sınırlar ve psikolojik boyutları oluşturan bu olgular, mekânsal davranış modellerini de etkiler. Simmel'e (1994) göre sınırlar, yalnızca sosyolojik sonuçlar doğuran mekânsal bir olgu değil, aynı zamanda kendini mekân ile şekillendiren sosyolojik bir olgudur (s. 28–35).

Kentsel mekânda ulaşılmayan alanlar, kısıtlı erişim ve belirlenmiş sınırların dışında tutulmak istenen kent aktörleri, sınırları değerlendirirken önemli unsurlar olarak öne çıkmaktadır. Kentlerde fiziksel sınırlarla ayrılmış alanlar; inançlara, kültüre, yaşam tarzına ve sosyo-ekonomik koşullara bağlı olarak yerel kimlikler ve fiziksel yapılar şeklinde tezahür etmektedir. Bourdieu (2021), *Distinction* adlı eserinde kentlilerin sınırlar üzerinden karşı karşıya kaldığı sosyal izolasyon ve kutuplaşma biçimlerini ele almakta,

farklı sınıf ve yaşam tarzlarına sahip insanların, kendi yaşam tarzları dışındaki insanlardan hoşnut olmadıklarını belirtmektedir. Bourdieu, bu durumu sınıflar arasındaki en güçlü sınır olarak değerlendirmektedir (s. 165). Bu bağlamda, kentleri ayıran fiziksel sınırlar, güvenlik, kontrol, kimlik, aidiyet ve güç duygusu gibi çeşitli sosyal etkiler yaratabilir.

Bu etkilerin başında aidiyet ve güvenlik gelmektedir. Antonsich'e (2010) göre aidiyet, evinde hissetmekle ilişkilidir. Kişinin yaşadığı apartman, mahalle, sokak vb. birçok mekân, aidiyet duygusuyla bağlantılıdır. Aidiyet, sınırları belirlemek için ara sıra kullanılan sosyal bir kaynaktan çok, kişisel bir "benlik duygusu" ile ilgilidir (Antonsich, 2010, s. 647). Bunun yanı sıra aidiyet ve güvenlik duygusu arasında yakın bir bağ olduğu belirtilmektedir. İnsanların tanıdık yerlerde kendilerini daha güvende hissettikleri ve bu doğrultuda aidiyet duygusu geliştirdikleri ifade edilmektedir (Solak, 2017, s. 21).

Kentleri ayıran sınırların oluşturduğu bu duygularla birey, kentsel zeminde gündelik hayatını sürdürürken çeşitli mekân, nesne, görüntü ve gürültülerle karşılaşmaktadır. Kent zemininde, hissiz ve soğuk birer nesne niteliğindeki binaların oluşturduğu beklenmedik deneyimsel mekânların varlığı, mekânsal deneyimin izlerinin en önemli göstergelerinden biridir. Kentsel sınır kavramı ile yapılan literatür araştırması, çalışmanın hem kavramsal hem de analitik yönünü zenginleştirerek, kent mekânındaki bölünmelerin ve ötekileştirme süreçlerinin daha iyi anlaşılmasını sağlamıştır.

Şekil 3. Sınır Tür Diyagramı

4. Alan Çalışması

4.1 Tarlabaşı

Tarlabaşı İstanbul ilinin Beyoğlu ilçesinde, Haliç'in kuzeydoğusunda yer almaktadır. Tarlabaşı semti Beyoğlu ilçesine bağlı, kuzeyde Dolapdere Caddesi güneyde Tarlabaşı Bulvarı olan Cumhuriyet Caddesi ve Taksim Meydanı'nın birleştiği yerden başlayıp İngiltere Elçilik Binası'nda son bulmaktadır (Şekil 4) (Şekil 5).

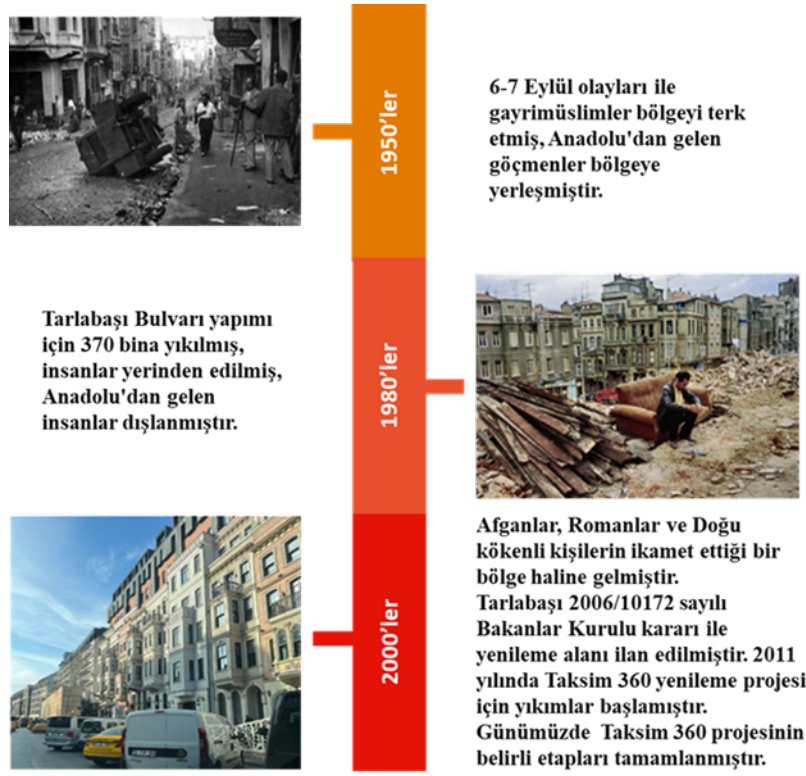

Şekil 4. Beyoğlu ve Tarlabası Sınırları (Url-1)

Şekil 5. Taksim 360 Projesi Öncesine Ait Tarlabası Bulvarı Hava Fotoğraf (Yiğit, 2011, s.105)

Tarlabası, 16. ve 17. yüzyıllarda bostanların olduğu bir alanken, 18. yüzyılda Pera'nın büyümesiyle yerleşim alanı olmaya başlamıştır (Göker, 2014, s. 25). 19. yüzyılda alt ve orta sınıf için yerleşim alanı olarak gelişmeye başlamış (Demirci, 2019, s. 25), 19. yüzyılın sonlarından itibaren Tarlabası ve çevresi, ağırlıklı olarak gayrimüslimlerin ve Levantenlerin oturduğu bir bölge olmuştur. Ayrıca, 19. yüzyıl sonunda Tarlabası'nda yaşayanların neredeyse tamamı azınlık haline gelmiştir (Doğrucan, 2016, s. 27). 20. yüzyıldan günümüze kadar geçen süreçte toplumun yapısını etkileyen birçok olay gerçekleşmiştir (Şekil 6).

Şekil 6. Tarlabası'nda Sosyal ve Mekânsal Sınırları Değiştiren Tarihsele Önemli Olaylar (Demirci, 2019, s. 37; URL-2)

Günümüzde Tarlabası, iç göç ve mülkiyet yapısı nedeniyle dar gelirli grupların yerleşim yeri haline dönüşmüştür (Türkün vd., 2014, s. 272). İş kollarına ve eğlence alanlarına yakınlık, işgale uygun yapı çokluğu önemli tercih nedenleridir. 2017 yılıyla birlikte, geleneksel yaşamın bir yandan devam ettiği, bir yandan da yenileme faaliyetlerinin sürdüğü bir eşik noktası yaşanmıştır. Tarlabası, geçmişten günümüze birçok fiziksel ve sosyal değişime uğramıştır. Bu değişimler ve yeni oluşumlar sonucunda yeni sosyo-mekânsal bölgeler ve sınırlar ortaya çıkmıştır.

Tarlabası, günümüzde çoğu kişinin bildiği bir semt olmasına rağmen, İstanbul'da yaşayanların bile görmeye çekindiği, şehrin merkezinde bulunan kozmopolit bir semttir. Bu semtte çeşitli etnik, dini ve kültürel kökenlere sahip insanlar yaşamaktadır. Bölge, zamanla izole edilerek belirli toplulukların yaşadığı bir alan haline gelmiştir.

Tarlabası, tarihsel süreç boyunca her zaman farklı kimlik ve kültürlerden insanlara ev sahipliği yapmıştır. İlk olarak Rumlar, sonrasında ise farklı kökenlerden birçok kişi bölgenin sakini olmuştur (Ünlü vd., 2003, s. 29). Günümüzde çoğu bölgeyi terk etse de grupların toplanabileceği, sosyalleşebileceği, kimi zaman ayrıştırıcı, kimi zaman birleştirici kilise gibi mekânlar hâlâ varlığını sürdürmektedir. Bu nedenle, kullanıcıların kökenleri ve dilleri değişiklik gösterse de mekânsal olarak farklı dil, din ve etnik kökene sahip kişilere ev sahipliği yapmaya devam etmiş; geçmişte de bugün de çok kültürlü bir bölge olmuştur.

4.1.1. Tarlabası'nda fiziksel ve sosyal sınır olduğu belirtilen bölgenin tespiti

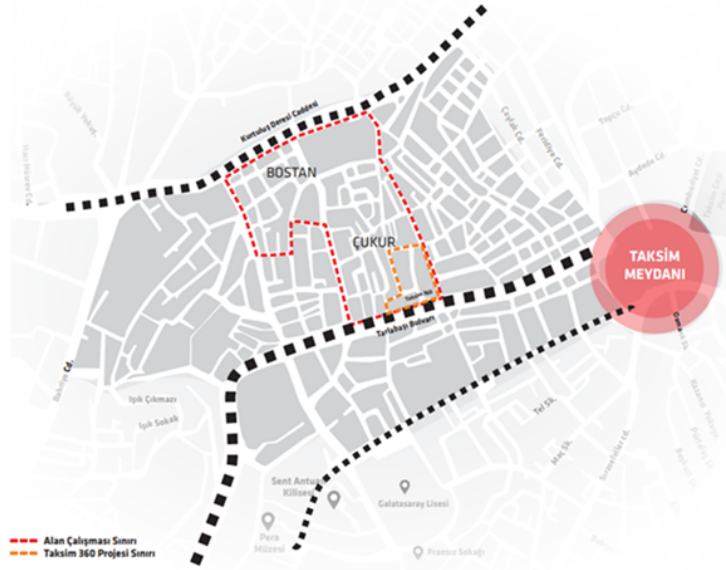
Çalışmada öncelikle Tarlabası'ndaki önemli mekânlar tespit edilerek araştırma alanı belirlenmiştir. Daha sonra, araştırmacı tarafından bölgede saha çalışması gerçekleştirilmiş ve rastgele seçilen 18 yaş üstü, bölgede yaşayan ya da çalışan 25 kişi

ile pilot görüşmeler yapılmıştır (Şekil 7). Bu görüşmede sorulan soru başlıkları kısaca şunlardır: Tarlabası'nda son yıllarda nasıl değişimler gözlemlediniz? Tarlabası'nda en çok hangi bölgeleri kullanıyorsunuz? Günlük yaşamınızda en fazla vakit geçirdiğiniz mekânlar hangileridir? Kentsel dönüşüm projeleri mahallenizi ve yaşamınızı nasıl etkiledi? Pilot çalışma sonrasında elde edilen veriler doğrultusunda, araştırma bölgesinin sınırları güncellenmiştir. Bu güncellemenin temel nedeni, uzun süredir bölgede yaşayan bireylerin Tarlabası'ndaki tarihsel değişime ve mevcut mekânsal sınırlara dair bilgi sahibi olmalarıdır. Güncellenen bölge sınırları esas alınarak araştırma için nihai harita oluşturulmuştur.

Tarlabası bölgesinin kentsel dönüşüm sürecinde önemli bir yer tutmakta ve bölgedeki sosyal dinamiklerin gözlemlenmesine imkân sağlamaktadır. Pilot çalışma sırasında yapılan görüşmeler, bu mahallelerin sakinlerinin bölgedeki dönüşüme doğrudan tanıklık ettiklerini ve sürecin etkilerini birebir deneyimlediklerini ortaya koymuştur. Bu mahalleler, Tarlabası'nda gerçekleşen kentsel dönüşüm projelerinin etkilerini en yoğun şekilde hisseden alanlardan biridir. Taksim 360 projesinin sınırına yakın olmaları nedeniyle, dönüşüm sürecinin bireyler üzerindeki etkilerini analiz etmek açısından önemli bir çalışma alanı oluşturmaktadır. Bostan ve Çukur mahalleleri, aynı zamanda farklı sosyo-ekonomik grupların, göçmen toplulukların ve yerel halkın bir arada yaşadığı dinamik bir yapıya sahiptir. Bu çeşitlilik, mekânsal ve sosyal yapıların insan davranışları üzerindeki etkilerini değerlendirmek açısından araştırmaya önemli katkılar sunmaktadır. Ayrıca, saha çalışması sırasında elde edilen veriler, bu bölgelerde yaşayan bireylerin araştırmaya katılım konusunda daha istekli olduklarını ve erişilebilirlik açısından da avantaj sağladıklarını göstermiştir.

Tarlabası'nın diğer bölgeleri, özellikle Taksim Meydanına yakın kesimlerde, daha ticari ve turistik bir yapıya sahiptir. Sürekli değişen kullanıcı profili nedeniyle, uzun vadeli gözlemler yapmak ve bölgenin dönüşümünü yerel halk perspektifinden değerlendirmek daha zor hale gelmektedir. Ayrıca, Tarlabası'nın bazı bölümleri, kentsel dönüşüm sürecinden ya çok az etkilenmiş ya da henüz dönüşüm aşamasına girmemiştir. Çalışmanın temel hedeflerinden biri, kentsel dönüşümün bireyler ve mekânsal kullanım üzerindeki etkilerini incelemek olduğundan, dönüşüm sürecinin henüz belirgin şekilde hissedilmediği bu bölgelerin araştırma kapsamına alınması uygun bulunmamıştır.

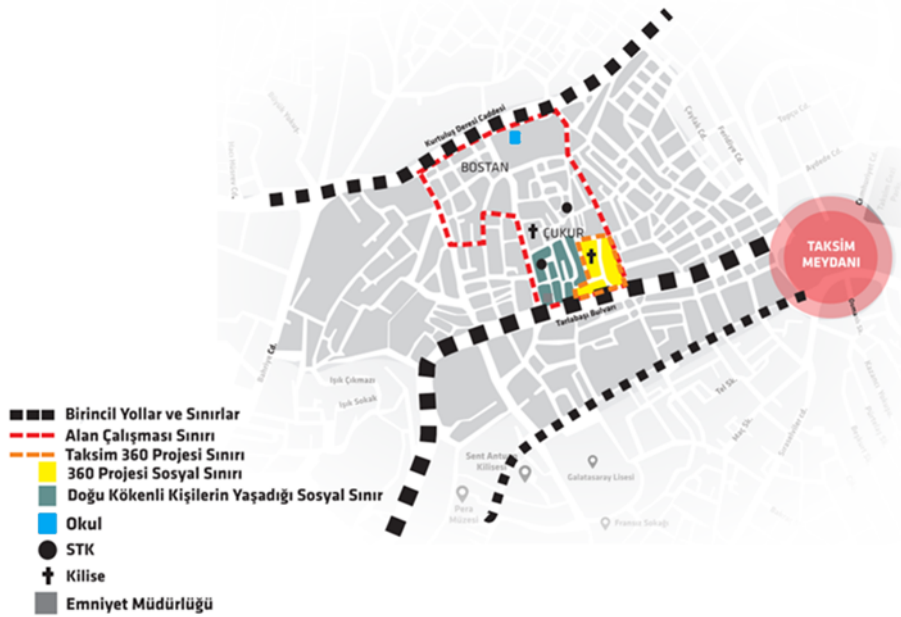
Sonuç olarak, Bostan ve Çukur mahalleleri, hem tarihsel ve sosyal bağlamda zengin veriler sunması hem de saha çalışmasının etkin şekilde gerçekleştirilebilmesine olanak tanınması nedeniyle araştırma alanı olarak belirlenmiştir.

Şekil 7. Alan Çalışması Sınırı ve Taksim 360 Projesi Konumu (URL-1)

Araştırmacı tarafından yapılan gözlem sonucunda Tarlabaşı'nın merkezinde bulunan Çukur Mahallesi'nde çoğunlukla Doğu kökenli ve Afrikalı vatandaşların yaşadığı görülmüştür. Bölge göçmenlerin yaşadığı kozmopolit bir alandır. Bostan Mahallesi'nde otellerin olduğu alana kadar başka sosyal bir sınır gözlemlenmemiştir (Şekil 8).

25 kişi ile yapılan alan çalışması sonucunda katılımcıların uzun zamandır bölgede ikamet ediyor olması ya da çalışıyor olması sonucu fiziksel sınırlara karşı farkındalığının azaldığı görülmektedir.

Şekil 8. Çukur ve Bostan Mahallesi Sosyal Sınırlar

4.2. İstanbul-Tarlabaşı Örneği Alan Çalışması

Seçilen bölge sınırları, kentsel mekânı tanımlamaya yardımcı olan Taksim 360 projesi dâhil olmak üzere güneyde Tarlabaşı Bulvarı, doğusunda Sakız Ağacı Caddesi, kuzeyde Kurtuluş Deresi Caddesi, güneyde Kalyoncu Kulluğu Caddesi sınırları içinde kalan Bostan ve Çukur mahallelerini kapsamaktadır.

Alan çalışmasında Çukur ve Bostan mahalleleri gezilerek, Tarlabaşı'nda oturan ya da çalışan, rastgele seçilen 18 yaş üstü 25 kişiyle görüşülmüş; gözlem sonrası, pilot çalışma ile belirlenen alanın haritası üzerinde fiziksel ve sosyal sınırların belirlenmesi istenmiştir. Görüşmeler perşembe günü 12:00 ile 17:00 saatleri arasında gerçekleştirilmiştir.

Tarlabaşı'nda tarihsel süreç içinde, Tarlabaşı Bulvarı'nın yapımı için yıkılan 370 yapının ardından açılan Tarlabaşı Bulvarı ile keskin fiziksel ve mekânsal sınırlar oluşmaya başlamış, sonrasında yenileme projeleriyle bu sınırlara yenileri eklenmiştir. Araştırmacı tarafından alan incelendiğinde, Kurtuluş Deresi Caddesi ve Tarlabaşı Bulvarı'nın fiziksel bir sınır oluşturduğu görülmüştür. Kurtuluş Deresi Caddesi üzerine yapılan oteller ve plazalar, Bostan Mahallesi ile başını azaltmak amacıyla bölücüler ve ağaçlarla çevrelenmiş, böylece fiziksel sınırlandırma gerçekleşmiştir.

Bostan Mahallesi'nde bulunan Hüviyet Bekir İlkokulu, yüksek demir kapılarla çevresiyle ilişkisi kesilerek izole edilmiştir. Çukur Mahallesi'nde ise 360 Projesi ve Sıralı Evler Projesi inşaat alanında fiziksel sınırlar mevcuttur. Özellikle Taksim 360 Projesi'nin inşaat sürecinin devam etmesi nedeniyle proje etrafında iskeleler, bölücüler ve bariyerler yer almakta, bu da proje çevresini bölerek fiziksel sınır oluşturmaktadır. Projenin tamamlanmış kısmında ise güvenlik amaçlı bariyerler ve sınır elemanları bulunmaktadır. Bu alan içinde, sınır elemanlarıyla mekânsal sınır oluşmakta; bu sınırlar proje iç kısmında güvenlik ve mahremiyet sağlarken, sınır dışında kalan alan ile sosyo-mekânsal ayrılmaya ve ötekileştirmeye neden olmaktadır (Şekil 9).

Şekil 9. Çukur ve Bostan Mahallesi Fiziksel Sınırlar (URL-1)

5. Bulgular ve Tartışma

Çalışmada katılımcıların hepsi, fiziksel sınır olarak Kurtuluş Deresi Caddesi ve Tarlabaşı Bulvarı'nı tanımlamaktadır. Bunun nedeni, Çukur ve Bostan mahallelerine ulaşmak ya da çıkmak için bu bulvarı ya da caddeyi aşmak zorunda olunmasıdır. Bu sınırlar, mahallelerin kamusal yüzü konumundadır. Bu da hem fiziksel sınır oluştururken, Stavrides'in Kentsel Heterotopia: Özgürleşme Mekânı Olarak Eşikler Kentine Doğru kitabında bahsettiği gibi sınırlar ile karşılama mekânları oluşmasına neden olmaktadır. Bu oluşum faydalı olabileceği gibi zararlı da olabilmektedir (Stavrides, 2016, s. 145). Buradaki zıtlık, aradaki tekinsiz alanın oluşmasına neden olmaktadır.

Bostan Mahallesi'nde oturan (%31,2) ya da çalışan katılımcıların (%68,8) 360 projesini fiziksel bir sınır olarak algılamadığı görülmüştür. Çukur Mahallesi'nde yaşayan katılımcıların (%33,3) ise 360 projesini fiziksel sınır olarak gördüğü tespit edilmiştir. Bu durumun, Taksim 360 projesindeki devam eden inşaat nedeniyle bazı sınır elemanlarıyla bölgenin sınırlandırılmasından ve bu nedenle Taksim ile İstiklal Caddesi bölgelerine doğrudan geçişin engellenmesinden kaynaklandığı düşünülmektedir.

Demografik veriler Tablo 1'de gösterilmiştir. Katılımcıların %72'si erkek, %72'si 40 yaş ve üzeri, %44'ü ilköğretim/ilkokul mezunu, %52'si lise mezunu, %68'i çalışan ve %64'ü de Bostan Mahallesi'nde bulunanlardan oluşmaktadır.

Tablo 1. Demografik Veriler

	n	%
Cinsiyet		
Kadın	7	28
Erkek	18	72
Toplam	25	100
Yaş (yıl)		
18-39	7	28
40 ve üzeri	18	72
Eğitim		
İlköğretim/ilkokul	11	44
Lise	13	52
Ön lisans	1	4
Bulunma amacı		
Çalışanlar	17	68
Oturanlar	8	32
Konumu		
Bostan Mahallesi	16	64
Çukur Mahallesi	9	36

Katılımcıların konumuna ve bulunma amacına göre dağılımları Tablo 2'de ifade edilmiş olup, katılımcıların konumu ve bulunma amacı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki tespit edilmemiştir ($p=1,000$).

Tablo 2. Katılımcıların Konumuna ve Bulunma Amacına Göre Dağılımları

	Konumu			P*
	Bostan Mah.	Çukur Mah.	Toplam	
Bulunma amacı				
Çalışanlar	11 (68,8)	6 (66,7)	17 (68)	1,000
Oturanlar	5 (31,3)	3 (33,3)	8 (32)	

*Fisher exact test, n (%)

Katılımcıların konum ve bulunma amacına göre mahallelerde bulunma süresi Tablo 3'te ifade edilmiştir. Çalışmada "ortalama bulunma süresi," bulunma amacı değişmeksizin çalışanları ve oturanları (ikamet edenleri) kapsamaktadır. Çalışmada "oturanların ortalama süresi," bulunma amacına bağlı olarak yalnızca mahallede ikamet edenleri kapsamaktadır; çalışanlar bu kapsamda değerlendirilmemektedir.

Bostan ve Çukur mahallelerinde çalışanların ortalama bulunma süreleri arasında istatistiksel olarak fark vardır ($p=0,001$). Bostan Mahallesi'nde en çok bulunma süresi 20 yıl, en az bulunma süresi ise 6 yıldır. Bostan Mahallesi'nde ortalama bulunma süresi 12 yıldır. Çukur Mahallesi'nde en çok bulunma süresi 25 yıl, en az bulunma süresi ise 9 yıldır. Çukur Mahallesi'nde ortalama bulunma süresi 20,5 yıl olarak hesaplanmıştır. Oturanların ortalama süreleri mahallelere göre farklılık göstermemektedir ($p=0,560$). Bostan Mahallesi'nde oturanların ortalama süresi 10 yıl iken, Çukur Mahallesi'nde oturanların ortalama süresi 11,3 yıl olarak belirlenmiştir. Çukur Mahallesi'nde ise çalışanlar ile oturanların ortalama süreleri arasında fark vardır ($p=0,004$). Çalışanların ortalama bulunma süresi 20,5 yıl iken, oturanların ortalama bulunma süresi 11,3 yıl olarak belirlenmiştir. Mahalle ayrımı yapmadan ortalama bulunma süresi çalışanlarda 15 yıl ($\pm 5,7$) iken, oturanlarda 10,5 yıl ($\pm 2,8$) olarak belirlenmiştir. Genel olarak değerlendirildiğinde ise ortalama bulunma süresi 13,6 yıl ($\pm 5,3$) iken, Bostan Mahallesi için genel bulunma süresi 11,4 yıl ($\pm 3,9$), Çukur Mahallesi için ise 19 yıl ($\pm 5,4$) olarak belirlenmiştir (Tablo 3).

Tablo 3. Katılımcıların Konum ve Bulunma Amacına Göre Mahallerde Bulunma Süresi

	Konumu		Test İstatistiği	p*
	Bostan Mah. Bulunma Süresi (Yıl)	Çukur Mah. Bulunma Süresi (Yıl)		
Bulunma amacı				
Çalışanlar	12,0 $\pm$ 4,2	20,5 $\pm$ 3,4	-4,227	0,001
Oturanlar	10,0 $\pm$ 3,3	11,3 $\pm$ 2,1	-0,616	0,56
Test İstatistiği	0,935	4,154		
p*	0,365	0,004		

*Bağımsız örnekler t testi; ortalama $\pm$ s.sapma

Taksim 360 projesinin mahallelere göre fiziksel sınır oluşturma sonuçları Tablo 4'te ifade edilmiştir. Fiziksel sınır oluşumu mahallelerin konumları nedeniyle farklılık göstermektedir ($p<0,001$). Bostan Mahallesi'nde Taksim 360 projesi fiziksel sınır oluşturmazken, Çukur Mahallesi'nde sınır oluşturma oranı %66,7'dir (Tablo 4). Bostan Mahallesi kullanıcıları sözlü olarak Taksim 360 projesinin tamamlanmadığından ve onları etkilemediğinden bahsetmiştir.

Araştırmacı tarafından yapılan gözlem ve alan çalışması sonucu Tarlabası Bulvarı ve Kurtuluş Deresi Caddesi'nin fiziksel anlamda bu bölgede en belirgin sınır olduğu görülmüştür. Tarlabası Bulvarı, Tarlabası'yı Beyoğlu'ndan ayıran ilk fiziki sınır olurken, Kurtuluş Deresi Caddesi üzerine oteller ve ofislerin yapılmasıyla bu alanı Dolapdere'den keskin bir şekilde ayırmaktadır. Bostan ve Çukur Mahallelerinde "Tarlabası Bulvarı ve Kurtuluş Deresi Caddesi'nin fiziksel sınır oluşturma oranı %100 olarak belirlenmiştir.

Tablo 4. Taksim 360 Projesinin Mahallelere Göre Fiziksel Sınır Oluşturma Sonuçları

	Konumu		p*
	Bostan Mah.	Çukur Mah.	
Taksim 360 projesi			
Sınır görmeyenler	16 (100)	3 (33,3)	<0,001
Sınır görenler	0 (0)	6 (66,7)	

Taksim 360 projesinin mahallelere göre sosyal sınır oluşturma durumu Tablo 5'te ifade edilmiştir. Mahallelere göre sosyal sınır oluşumu, mahallelerin farklı konumlarda olması, projenin Çukur Mahallesi'nde bulunması nedeniyle farklılık göstermektedir ($p=0,037$). Bostan Mahallesi'nde Taksim 360 projesi sosyal sınır oluşturmazken, Çukur Mahallesi'nde sosyal sınır oluşturma oranı %33,3 olarak belirlenmiştir. Araştırmacı, Taksim 360 projesinin bulvarın yanı başına eklenmesiyle oluşan bariyerin bu sınırı mekânsallaştırdığı, bu nedenle proje çevresinden uzaklaştıkça ayrıştırıcı sınırların görülmediğini öngörmektedir.

Araştırmacı tarafından yapılan gözlemlerde sosyal sınırlar net biçimde görülmezken, alan çalışmasında kullanıcılar kimin hangi tarafa ait olduğunu kesin olarak belirtmektedir. Burada sosyal görünürlük öne çıkmaktadır.

“Serdar Ömer Cad. Geniş Yokuş Sokak Arası” sosyal sınır oluşturma durumu mahalleler arasında farklılık göstermemektedir ($p=0,602$). Bostan Mahallesi'nde “Serdar Ömer Cad. Geniş Yokuş Sokak Arası” sosyal sınır oluşturma oranı %87,5 iken, Çukur Mahallesi'nde sosyal sınır oluşturma oranı %77,8 olarak belirlenmiştir (Tablo 5). Bostan Mahallesi Dolapdere tarafı ve Geniş Yokuş Sokak-Tarlabaşı arası oranı her iki mahallede %100 olarak belirlenmiştir.

Tablo 5. Mahallelere Göre Sosyal Sınır Sonuçları

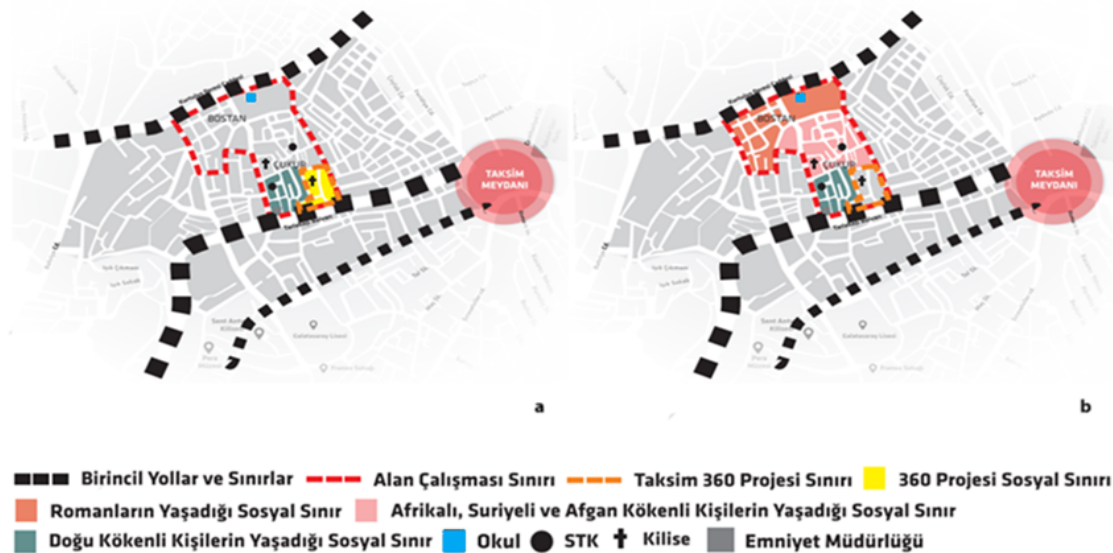
	Konumu		Test İst.	p*
	Bostan Mah.	Çukur Mah.		
Taksim 360 projesi				
Sınır görmeyenler	16 (100)	6 (66,7)	---	0,037
Sınır görenler	0 (0)	3 (33,3)		
Serdar Ömer Cad. Geniş Yokuş sok. Arası				
Sınır görmeyenler	2 (12,5)	2 (22,2)	---	0,602
Sınır görenler	14 (87,5)	7 (77,8)		

Araştırmacı tarafından yapılan literatür taraması ve gözlemlerin sonucu ile Tarlabaşı Semti kullanıcı sınır görüşme formları sonucunda çıkan veriler arasında farklılıklar tespit edilmiştir. Çalışma alanı içinde araştırmacı için fiziksel sınır olarak görülen kilise, okul vb. yapı ve çevrelerindeki sınır elemanları hiçbir kullanıcı için öncelikle fiziksel bir sınır oluşturmamaktadır. Tüm katılımcıların ve araştırmacının ortak fiziksel sınırları Kurtuluş Deresi Caddesi ve Tarlabaşı Bulvarı'dır. Sadece Çukur Mahallesi'ndeki katılımcıların %66,7'si, araştırmacı gibi 360 projesinde yer alan sınır elemanını fiziksel sınır olarak görmektedir (Şekil 10).

Şekil 10. Araştırmacı ve Kullanıcıların Belirlediği Fiziksel Sınırlar (Yazıcı, 2023)

Görünmez sınır olan sosyal sınırlar, orayı gözlemleyen biri için net olmasa da orada yaşayan ya da çalışan katılımcılar, kimlerin hangi alana ait olduğunu kesin olarak bilmektedir Araştırmacı tarafından Çukur Mahallesinde yer alan 360 projesi ve Çukur Mahallesinin Geniş Yokuş Sokağına kadar olan kısmında sosyal sınır gözlemlenmiştir. Katılımcıların hepsi sosyal sınırları net olarak belirtmiştir. Bostan Mahallesinin Dolapdere tarafı çoğunlukla Romanların yaşadığı, Kurtuluş Deresi Caddesi ve Tarlabası Bulvarı arasında kalan orta bölgede Afrikalı, Suriyeli ve Afgan kökenli kişilerin olduğu, Taksim 360 Projesi çevresinde ise Mardin, Siirt, Diyarbakırlı doğu kökenli vatandaşların olduğu bölgeler sosyal sınırlarla ayrılmıştır (Şekil 11).

Şekil 11. (a) Araştırmacının Belirlediği Sosyal sınırlar. (b) Kullanıcıların Belirlediği Sosyal Sınırlar

6. Değerlendirme ve Sonuç

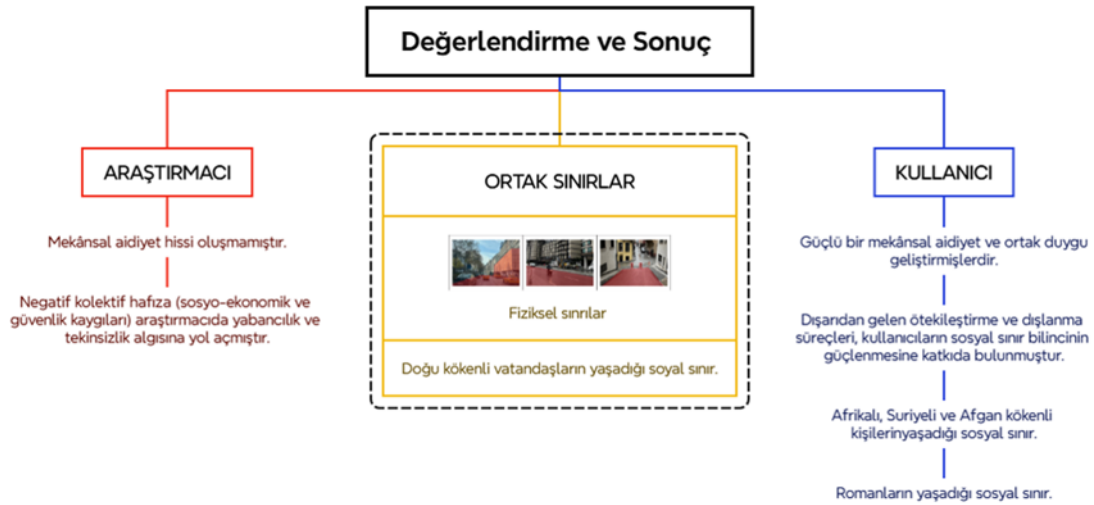
Kamusal alanlar, kentin sosyal, ekonomik ve mekânsal dinamikleri tarafından şekillenir. Bu nedenle Tarlabası'nda geçmişten günümüze kadar yapılmış birçok değişim, bölgede fiziksel yapının yanı sıra sosyal yapının da değişimine neden olmuştur. Bu değişimlerin

kamusal alana olan etkisi de net bir şekilde görülmektedir. Kentlerin hızlı dönüşümü ve kent dokusunun hızla parçalanması, mekânın oluşumunda alan ve sınır oluşumu kavramları tartışmalarına da neden olmuştur.

Çalışma alanı olarak belirlenmiş Çukur ve Bostan Mahalleleri, fiziksel ve sosyal olarak görünen ve görünmeyen, içinde birçok sınır kavramı barındıran kentsel bir dokuya sahiptir. Analizlere bakıldığında yaşanan toplumsal olaylar ve dönüşümler, bu bölgede farklılıklar oluşturmuş; Çukur ve Bostan Mahallelerinin iç kısımlarında, kamuya kapalı olan yüzlerinde, yabancılara ve kendi içlerindeki farklılıklarına tanıdık bir sosyal algı meydana getirmiştir. Mahallelerin kamuya açılan yüzlerinde ise farklılıklar ve yaşam biçimi, dışarıda tutulmak istenen bir algı olmuştur. Araştırmacının verileriyle, yapılan alan çalışmasının sonuçları arasında farklılıklar görülmektedir; Çukur ve Bostan Mahallesinin kamuya dönük yüzlerinde dışarıdan kullanıcılar tarafından ötekileştirme, mekânsal olarak dışlanma mevcuttur.

Çalışma alanında araştırmacı tarafından sosyal ve simgesel görünmeyen sınır türleri tespit edilmiştir. Bu sınırlar, bölgenin farklı kültür ve etnik kökenlere sahip karmaşık yapısı içinde oluşmuş ötekilik algısı, dışlanma ve içerme kavramları üzerinden okunabilmektedir. Görünür sınırlar ise fiziksel sınırlar olarak kentsel müdahalelerle oluşmuştur. Tarlabaşı Bulvarı yapımı için 370 yapının yıkımı sonrasında Taksim 360 yenileme projesi en keskin sınırdır. Alan çalışması sonucunda Taksim 360 projesinin henüz tamamlanmadığından, yenileme alanı dışında kalan Bostan Mahallesindeki katılımcılar için henüz sınır oluşturmadığı gözlemlenmiştir. Bu kentsel dönüşüm projesi, kamusal yüz oluşturmakla birlikte erişim kontrolü ve sonradan gelecek olan sosyal gruplara net sınırlar oluşturmuştur. Proje etapları tamamlandıktan ve hepsi kullanıma açıldıktan sonra bu sınırların Bostan Mahallesinde de görünmeye başlanacağı ve sınırın tüm alan için fiziksel ve sosyal olarak derinleşeceği öngörülmektedir. Yenileme projesinde kullanıcı profili, bu bölgede yaşayan kullanıcılardan sosyo-ekonomik nedenlerle farklı olacaktır. Bu nedenle sadece mekânsal olarak değil, oluşan sosyo-ekonomik sınırla bölgenin bir kez daha bölüneceği öngörülmektedir.

Sonuç olarak, araştırmacı ve katılımcı arasında deneyimsel ve gözlemsel farklılıklar görülmüştür. Araştırmacının bölgeyle arasında sosyal, fiziksel ve ekonomik olarak herhangi bir ilişkisi olmadığından bölgeye karşı mekânsal bir aidiyeti oluşmamıştır. Ayrıca tarihsel süreç içinde bölgeye karşı oluşan negatif kolektif hafıza (sosyo-ekonomik, güvenlik) nedeniyle araştırmacıda tekinsizlik algısı oluşmuştur. Katılımcıların ise uzun süredir bu alanda ikamet ediyor ya da çalışıyor oluşu, benzer sosyo-ekonomik statüye sahip olması, zamanla bu bölgede mekân ve birey arasında mekânsal aidiyet duygusu oluşmasına neden olmuştur. Ayrıca bölgede farklı etnik grupların olması, grupların kendi içlerinde sosyal sınır oluşumuna da neden olmuştur. Bu nedenle burada uzun zamandır yaşayan ve ikamet eden katılımcıların mekâna ve çevreye karşı öznel olsa da dışı karşı ortak bir duygu, dolayısıyla sınır bilinci gelişmiştir. Dışarıdan biri için, Çukur ve Bostan Mahalleleri fiziksel olarak sadece ana yollarla ayrılmış bir bütün gibi gözükse de bu bölgede yaşayanlar için farklı ölçeklerde sosyal sınırlarla ayrılmıştır (Şekil 12). Bu nedenle, bu tür kentsel mekânlarda dönüşümler, tarihsel süreç içinde yaşayanlarıyla bütünleştirici bir mimarlık anlayışıyla yapılmalıdır. Aksi takdirde dışarıdan yapılan her yenilik ayrıştırıcı ve bölücü olacaktır

Şekil 12. Araştırmacı ve Kullanıcı Sınır Değerlendirme Diyagramı

Katkı Oranı

Bu çalışmanın konsepti, tasarımı, kaynak araştırması, veri toplama ve/veya işlenmesi, analiz ve/veya yorumlanması, literatür taraması ile yazım süreçleri Burcu Yazıcı tarafından yürütülmüştür. Çalışmanın denetimi, eleştirel incelemesi ve danışmanlığı Yasemin Erkan Yazıcı tarafından gerçekleştirilmiştir.

Çıkar Çatışması Beyanı

“Çalışmanın tüm yazarları bu çalışmada, sonuçları veya yorumları etkileyebilecek herhangi bir maddi veya diğer asli çıkar çatışması olmadığını beyan etmektedirler.”

Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı

Yapılan çalışmada araştırma ve yayın etiğine uyulmuştur. İlgili Araştırma İstanbul Kültür Üniversitesi Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu 05.05.2023 tarihli 2023/57 sayılı karar izni ile yapılmıştır.

Kaynaklar

- Antonsich, M. (2010). Searching for belonging – an analytical framework. *Geography Compass*, 4(6), 644–659. <https://doi.org/10.1111/j.1749-8198.2009.00317.x>
- Bourdieu, P. (2021). Ayrım: Beğeni Yargısının Toplumsal Eleştirisi. D. Fırat, G, Berkkurt, (Çev.). Ankara: Nika Yayınları.
- Büyüköztürk, Ş., Demirel, F., & Çakmak, E. K. (2012). *Bilimsel araştırma yöntemleri* (11. baskı). Pegem Akademi.
- Colomina, B. (2017). Mahremiyet ve Kamusalılık: Kitle İletişim Aracı Olarak Modern Mimari. (A. U. Kılıç, Çev.) İstanbul: Metis Yayınları.
- Demirci, Y. (2019). Korkulan Mahalleler: İstanbul’da Tekinsizlik, Tarlabası Örneği. (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Bilgi Üniversitesi/ Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Doğrucan, P. (2016). Tarlabaşı Kentsel Dönüşüm Projesi'nin Sanatçı Çalışmaları Üzerinden Değerlendirilmesi. (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Teknik Üniversitesi/Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Erşan, R. R., & Demirarslan, S. (2023). Mekânda duyu kullanımı ve mimarlık fenomenolojisi: Tadao Ando örneği. *Ulakbilge*, 11(82), 235–247. <https://doi.org/10.7816/ulakbilge-11-82-03>

Göker, M. (2014). Tarlabaşı Bölgesinin Kamusal Mekân Açısından değerlendirilmesi: Tarlabaşı Yenileme Projesi Öncesi ve Sonrası. (Yüksek lisans, tezi). Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi/Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Gür, Ş.Ö. (1996). Mekân Örgütlenmesi. Trabzon: Gür Yayınları.

Heidegger, M. (2004) Varlık ve Zaman, (Çev. A. Yardımlı). İstanbul: İdea Yayanları. (Orijinal Çalışma Basım Tarihi:1927)

Jacobs, J. (2017). Büyük Amerikan Şehirlerinin Ölümü ve Yaşamı. (Çev. B. Doğan). İstanbul: Metis Yayınları. (Orijinal yayın tarihi, 1993)

Lefebvre, H. (2014). Mekânın Üretimi. (I. Ergüden, Çev.) İstanbul: Sel Yayınları.

Lynch, Kevin, 2011, Kent İmgesi, (çev.) İrem Başaran, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, s.51-92.

Marcuse, P., (1999). Walls of Fear, in Ellin, N. Architecture of Fear, Princenton Architectural Press, New York, 110-114.

Merleau-Ponty, M. (2017). Dünyamız tamamlanmamış bir eser... (Ö. Aygün, Çev.). *Maurice Merleau-Ponty*, Sayı 88, 20-28. Yapı Kredi Yayınları.

Norberg-Schulz, C. (1980). Genius Loci: Towards a Phenomenology of Architecture. Rizzoli, New York.

Özçam, I. (2022). Fenomenolojik yaklaşımın mimaride tasarımcı kimliği ve malzeme kullanımı üzerinden okunması. *Mimarlık ve Yaşam Dergisi / Journal of Architecture and Life*, 7(2), 503–523. <https://doi.org/10.26835/my.1052777>

Polatoğlu, Ç., (2012). Mimarlıkta Görsel Etki Değerlendirme Yöntem ve Teknikleri. İstanbul: Ytü.

Relph, E. (1976). *Place and Placelessness* (s. 45-50). London: Pion.

Simmel, G., 1994. The Metropolis and Mental Life, in Rethinking Architecture, Ed. Leach, N., Routledge, London and New York.

Stavrides, S. (2016). Kentsel Heterotopia Özgürleşme Mekânı Olarak Eşikler Kentine Doğru. (A. Karatay, Çev.) İstanbul: Sel Yayıncılık.

Solak, E. (2017). Aidiyet ve mekân olarak sokaklar: Balıkesir örnek olayı. *Manas Journal of Social Studies*, 6(1), 19-34.

Türkün, A., Sarioğlu, A., Şen, B., Uysal, B., Ö., Kaya, E., Türkmen, H., Yapıcı, M., Aslan, Ş., 2014. Mülk, Mahal, İnsan: İstanbul'da Kentsel Dönüşüm, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

Ünlü, A., Alkışer, Y., Edgü, E., Ocakçı, M., Apak, S., Ülken, G., . . . Özden, T. (2003). Avrupa Birliği Uyum Programları Kapsamında Pilot Bölge Olarak Beyoğlu Çöküntü Alanlarının Aktif Kullanım Amaçlı Rehabilitasyonu Projesi Kesin Analiz Raporu. İstanbul: İTÜ Çevre ve Şehircilik Uygulama-Araştırma Merkezi.

Wölfflin, H. (2015). Mimarlık Psikolojisine Öndeşimler. Janus Yayınevi, İstanbul.

Yağar, F., & Dökme, S. (2018). Niteliksel araştırmaların planlanması: Araştırma soruları, örneklem seçimi, geçerlik ve güvenirlik. Gazi Sağlık Bilimleri Dergisi, 3(3), 1–9.

Yazıcı, B. (2023). *Tarlabaşı'ndaki kentsel dönüşüm örneği* [Fotoğraf]. Kişisel arşiv.

Yiğit, G. (2011). Kentsel yenileme ve İstanbul: Tarlabaşı örneği (Yüksek lisans tezi). Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Yurdakul, F.C. (2020). Mimarlıkta Estetik Algı ve İnsan Nörolojisinin Etkisi. Yapı Dergisi: <https://yapidergisi.com/mimarlikta-estetik-algi-ve-insan-norolojisinin-etkisi/>

Zahavi, D. (2020). Phenomenology: The basics. Routledge.

İnternet Kaynakları

Url-1: <https://kentrehberi.beyoglu.bel.tr/>, Erişim tarihi: 8/12/2022.

URL-2:

<https://www.facebook.com/groups/eskiistanbulfotoğraflari/posts/10163990279948986/>, Erişim tarihi: 11/04/ 2025.